УДК 811.161.2’282.2(477.41/.42)

А. Ю. Яворський – аспірант кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Фонетичні особливості волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова»

У тексті роману Володимира Лиса «Століття Якова» проаналізовано фонетичні особливості волинсько-поліської говірки, а саме: специфіку рефлексації давніх та позиційні варіанти сучасних голосних фонем; відмінності у вживанні приголосних фонем; комбінаторні звукові зміни; скорочення та спрощення тощо. З’ясовано специфіку використання письменником елементів волинсько-поліської говірки та функції діалектизмів у художній мові роману. Установлено, що діалектне мовлення в романі створює ефект суб’єктивної оповіді-сповіді.

Ключові слова: діалект, волинсько-поліська говірка, діалектизм, голосні фонеми, приголосні фонеми, комбінаторні звукові зміни.

А. Ю. Яворский. Фонетические особенности волынско-полесского говора в романе Владимира Лиса «Столетие Якова». В тексте романа Владимира Лиса «Столетие Якова» проанализированы фонетические особенности волынско-полесского говора, а именно: специфика рефлексации давних и позиционные варианты современных гласных фонем; различия в употреблении согласных фонем; комбинаторные звуковые изменения; сокращения и упрощения и т. д. Выяснены специфика использования писателем элементов волынско-полесского говора и функции диалектизмов в художественном языке романа. Установлено, что диалектная речь в романе создает эффект субъективного повествования-исповеди.

Ключевые слова: диалект, волынско-полесский говор, диалектизм, гласные фонемы, согласные фонемы, комбинаторные звуковые изменения.

A. Y. Yavorskiy. Phonetic peculiar features of the Volynian-Polissyan patois in the novel “Jacob’s Century” by Volodymyr Lys. On the basis of the novel “Jacob’s Century” by Volodymyr Lys phonetic features of the Volynian-Polissyan patois have been analyzed. A special attention has been paid to the peculiarities of the reflection of old phenomena as well as positional variants of modern vowels, differences in the usage of consonants, combinability sound changes, reduction and assimilation etc. The specificity of use of the Volynian-Polissyan patois elements by the author and the function of the dialectal words in the novel’s artistic language are indicated. It is ascertained that the dialectal speech in the novel creates the effect of a subjective narration-confession.

Key words: dialect, Volynian-Polissyan patois, dialect words, vowels, consonants, combinability sound changes.

Постановка наукової проблеми та її значення. Гуцульські, покутсько-буковинські, бойківські, наддністрянські, подільські лінгвальні явища в художній літературі мають поважну традицію використання (і вивчення). Поліські ж діалекти, як зауважили їх авторитетні дослідники М. В. Никончук [6, с. 3] та

В. М. Мойсієнко [5, с. 87], не освоєні українською літературою. Донедавна можна було говорити хіба що про окремі поліські лексеми чи словоформи, спорадично використані Лесею Українкою, У. Самчуком, Ф. Одрачем, М. Олійником, П. Махом та ін. Обмеженість елементів поліського наріччя в художній літературі дала підстави М. В. Никончуку на початку 90-х рр. ХХ ст. зробити висновок: «Через відсутність публікацій поліська лексика фактично не ввійшла до українського літературного стилю» [6, с. 3].

У цьому контексті заслуговують на увагу намагання письменників, публіцистів, громадських діячів кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. піднести мовлення поліщуків до рівня літературної мови. З кінця 80-х рр., особливо активно з початку 90-х рр. ХХ ст. газетні, журнальні та інтернет-видання Польщі вміщують численні публікації художніх і публіцистичних творів українською підляською говіркою. У Білорусі на основі українських берестейсько-пінських говірок започатковано було періодичне видання «Збудінне» (1989–1994 рр.) Фактично в Польщі та Білорусі на основі місцевих українських говірок зроблено спроби створити окремі літературні мікромови – відповідно підляську («пудляську») та західнополіську («јітвјежу володу»). В Україні ж посилений інтерес письменників до поліської говірки як джерела живих образів виявлено з початку 90-х рр. ХХ ст.: елементи середньополіського діалекту активно використовував відомий дослідник Полісся Микола Никончук у поетичній творчості [1; 9], східнополіську говірку майстерно відтворив Володимир Дрозд у романі «Листя землі»; трохи згодом, у кінці 90-х рр., до свідомої стилізації під живе мовлення – то поліську говірку, то суржик – вдався Валерій Шевчук у книзі повістей «Жінка-змія» та в повісті «Місяцева Зозулька з Ластів'ячого Гнізда».

Найновіші спроби «олітературнення» відповідно західнополіської та середньополіської говірок запропонували майже одночасно Володимир Лис (2011 р. вийшов роман «Століття Якова») та Володимир Даниленко (повість «Сонечко моє, чорне й волохате» побачила світ 2012 р.)

Мета дослідження – простежити фонетичні особливості волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова». Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: а) визначити корпус використаних В. Лисом діалектних явищ фонетичного рівня; б) систематизувати засвідчені в тексті волинсько-поліські елементи і прокоментувати їх із погляду походження; в) простежити специфіку використання письменником елементів волинсько-поліської говірки; г) з'ясувати функції діалектизмів у художній мові роману.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Деякі діалектні явища, в тому числі найвиразніші фонетичні, в художній мові письменника на матеріалі цього роману констатувала І. О. Ніколаєнко [7], яка підсумувала: доцільне введення в текст діалектизмів дало змогу створити художній твір, який «може дорівнятися до тих, які написані такими майстрами слова, як Марія Матіос» [8, с. 227].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Володимир Лис у чаті на сайті «Главред», відповідаючи на запитання про специфіку мови роману «Століття Якова», зауважив: «Там просто використана справді жива мова, якою й досі розмовляють у моєму селі Згорани (в романі – Загоряни)» [3]. Спробуємо з'ясувати достовірність цього факту шляхом аналізу використаних письменником діалектних елементів фонетичного рівня.

У романі «Століття Якова» представлено основні волинсько-поліські особливості рефлексації етимологічних голосних **о, *е та *ĕ*. Наприклад, збереження давнього **о* в ненаголошеному новозакритому складі В. Лис передає у звуковій структурі прийменника і префікса *од*: *одходять, од однього, од якоїсь навади* [4, с. 21], *оддале* [4, с. 22], *одказали* [4, с. 23], *оддадуть* [4, с. 24], *одкажися* [4, с. 33], *одновили* [4, с. 147], *одмієшся* [4, с. 151], *од свеї* [4, сс. 26, 183] та ін., зрідка – в інших випадках: *война* [4, с. 138], *вредность* [4, с. 190], *окно* [4, с. 194]. Частіше на місці ненаголошеного **о* в закритому складі представлено звук [у]: *дуйшов* [4, с. 181], *пушов* [4, сс. 23, 29, 178, 211], *пуйшов* [4, с. 47], *пужди*

[4, с. 30], *пуждіте* [4, с. 111], *підуйшли* [4, с. 194], *пудпольного* [4, с. 50], *пусля війни* [4, с. 87], *пуслєзавтра* [4, с. 34], *коло самольотув* [4, с. 94], *початку вуйни* [4, с. 147] та ін., часом – [и]: *надийшла* [4, с. 199], *пидведеш* [4, с. 207], *у білим халаті* [4, с. 184] та ін.

На місці етимологічного **о* в наголошеному закритому складі представлено один із його типових волинсько-поліських рефлексів – звук [и]: *вин* «він» [4, с. 23], *стильки* «стільки» [4, с. 90], *тилько* «тільки, лише» [4, с. 12], *тильки* «тільки, лише» [4, сс. 18, 20], *килько* «скільки» [4, сс. 49, 224], *килько* «кілька, декілька» [4, с. 186], пор. також у формі місцевого однини числівника *одна – на їдний ниточці* [4, с. 191]. У словоформі *на ворітьох* [4, с. 183] В. Лис відбиває нетиповий розвиток наголошеного **о* в [і] у відкритому складі, що міг бути зумовлений аналогією до новозакритих складів. Тенденцією розвитку наголошеного **о* > [і] в новозакритому складі охоплено і звукову структуру книжної за походженням лексеми *Біг* «Бог» [4, с. 213]. Збереження давнього **о* в наголошеному новозакритому складі на зразок *жонка* [4, с. 106], *моцним* [4, с. 106], *пудпольного* [4, с. 50] у волинсько-поліських говірках можна пояснити чужомовними впливами.

Із-поміж рефлексів давнього **ѣ* В. Лис фіксує монофтонг [и], зокрема в ненаголошеній позиції: *дитей, симня* [4, с. 224], у наголошеній позиції після депаталізованого [ц’]: *циле життє* [4, с. 190], а також у закінченні місцевого відмінка однини іменників І відміни твердої групи: *у хати, у ступи* [4, с. 175], *в сільради* [4, с. 229]. Полонізм *к’яти* «квіти» [4, сс. 44, 190, 191] та росіянізми *столєтіє* [4, с. 204], *звєстіє* [4, с. 188] тощо зі специфікою волинсько-поліської рефлексації давнього **ѣ* не пов’язані.

Із метою максимально точної передачі фонетичних особливостей рідної говірки В. Лис у тексті роману відбиває й позиційні варіанти сучасних голосних фонем. Наприклад, у багатьох словах та словоформах засвідчено наслідок підвищення і звуження артикуляції наголошеного [а] після м’яких приголосних (у тому числі історично м’яких шиплячих) до [е]: *сєдьте* [4, с. 14], *зєтя, рівнєтися*

[4, с. 22], *пєтім* [4, с. 26], *узєти* [4, с. 44], *спинєється* [4, с. 48], *гарєчий* [4, с. 49], *валєтися* [4, с. 50], *блєкнуть* [4, с. 52], *мнєсо* [4, с. 68], *вибачєй, вибачєйте* [4, с. 73], *в порєдку* [4, с. 196], *п'єть* [4, с. 198], *сімдесєт, див'єте* [4, с. 200], *п'єтого* [4, с. 204], *вимовлєти* [4, с. 179], *тилєтко, затєвся* [4, с. 230], *заглєнув* [4, с. 233], *взєвся* [4, с. 235], *шістдисєт* [4, с. 236], *виздоровлєти* [4, с. 212], *чєсом* [4, с. 199], *благословлєємо* [4, с. 40], *дєдько* [4, с. 105], *заважєй* [4, с. 131], *прихилєтися* [4, с. 144], *взєти, тєжко* [4, с. 147], *дєдочку* [4, с. 182], *обіцєлися* [4, с. 183], *сплєчки* [4, с. 149], *доглєне* [4, с. 154], *кричєли* [4, с. 178], *до того чєсу* [4, с. 179], *переставлєти* [4, с. 152], *свєто* [4, с. 229] та ін., подібно також у звуковій структурі прикметника *тєжкий* [4, с. 234], який у волинсько-поліській говірці має наголос на першому складі. У зв'язку з аналізованим фонетичним процесом оформлено і прислівники *сьогоднє* [4, с. 49], *сьоннє* [4, сс. 34, 181], які в цих говірках мають наголос на останньому складі, пор.: *с'огод'ˈн'е*, *с'ого|н':е, с'од'ˈн'е*, *с'о|н':е* та ін. [2, с. 45]. Цю ж закономірність відбито в назві населеного пункту *Загорєни* [4, с. 12], пор. також похідні на зразок *загорєнців* [4, с. 147], *загорєнському* [4, с. 23] тощо. Кількома прикладами розвиток [а] > [е] після м'яких приголосних представлено і в ненаголошеній позиції: *всілисє* [4, с. 22], *двадцєть* [4, с. 26], *пуслєзавтра* [4, с. 34], *порєтувати* [4, с. 90], *порєтували* [4, с. 213], *тримайсє* [4, с. 235], *памнєть* [4, с. 230], *на воротєх* [4, с. 107], *валєнки* [4, с. 191] та ін. В одиничних випадках [а] в позиції після історично м'якого приголосного звужується до [і]: *щістя* [4, с. 40], *двайціть* [4, с. 204], *двайцітретій* [4, с. 105].

В. Лис ілюструє також типове для волинсько-поліських говірок обниження артикуляції наголошеного [и] (рідше – [і]), що зумовлює появу в цій позиції звука [е]: *воне* [4, сс. 21, 194], *оддале, влюбетися, з теми* [4, с. 22], *топетися, ме* [4, с. 23], *у нех, коле, наговорела* [4, с. 187], *тех* [4, с. 145], *убели, відійшле* [4, с. 194], *робети* [4, с. 211], *купєти, гувурєли* [4, с. 157], *такєх* [4, с. 184], *мє* [4, с. 21], *за гєнчого* [4, с. 22], *вєйшов* [4, с. 23], *гувурєти* [4, с. 36], *пукєнути* [4, с. 134], *мєлий*

[4, с. 149], *зачіпєли* «зачепили» [4, с. 51], *пригостєти* [4, с. 50], *командєром* [4, с. 35], *богатирє* [4, с. 23] та ін.

Натомість у ненаголошеній позиції відбито протилежний фонетичний процес – підвищення артикуляції [е] до [и]: *мині* [4, сс. 22, 176], *з мине* [4, с. 178], *типер, нима, в свему силі* [4, с. 185], *али ж ни боліло* [4, с. 175], *ни знає* [4, с. 12], *типерка* [4, сс. 18, 48, 228], *ни чули* [4, с. 22], *у тибе* [4, с. 26], *тибе, ни типерка, ни завтра, ни пуслєзавтра* [4, с. 34], *нихай* [4, с. 34], *пониділок* [4, с. 147], *див'єте* [4, с. 200], *сило* [4, 208], *ввила* [4, с. 52], *систрою* [4, с. 211], *будите* [4, с. 230], *ни пидведеш* [4, с. 207], *ни Оленки, ни Валіка* [4, с. 59], *шилон* «ешелон» [4, с. 158], *кажите* [4, с. 197], *тилєтко, спиричайтеся* [4, с. 230], *шістдисєт* [4, с. 236], *бориться* [4, с. 230] та ін. Після шиплячих, задньоязикових та бокового [л] ненаголошене [е] може більшою мірою підвищувати артикуляцію, через що реалізується в звукові [і]: *зачіпєли* «зачепили» [4, с. 51], *без попереджіння, на плічє* [4, с. 22], *окіянах* [4, с. 44]. Нетипова для волинсько-поліської говірки реалізація фонеми [е] в лексемах *ляйтінант* [4, с. 194], *аліганцька* «елегантна» [4, с. 117], очевидно, зумовлена їх чужомовним характером.

Наголошене [е] після передньоязикових перед будь-яким твердим приголосним та в кінці слова часом заступається звуком [о], що супроводжується м'якшенням попереднього консонанта: *всьо* [4, с. 210], *в льохких* [4, с. 175], *Катька Грильова* [4, с. 208], *Варка Тонусьова* [4, с. 45], *Сьомка* [4, с. 44] – варіант імені *Семен*. Натомість у деяких словоформах [е] після передньоязикових зберігається, не чергуючись із [о]: *цему гостю* [4, с. 83], *цего поліціянта* [4, с. 50], *цего коня* [4, с. 104], *цего дармоїда* [4, с. 34], *семій* «сьомий» [4, с. 184], *до нєго* [4, с. 22].

У ряді випадків засвідчено характерне для частини волинсько-поліських говірок посилення лабіалізації й підвищення артикуляції ненаголошеного [о], результатом чого є розвиток [о] > [у] (так зване «укання»): *куперація* [4, с. 12], *дохтурка* [4, с. 16], *дохтура* [4, с. 198], *мумент* [4, с. 21], *гувурєли* [4, с. 157], *пуговоримо* [4, с. 186], *гуворять* [4, с. 187], *гувурєти* [4, с. 30], *пукєнути* [4, с. 134],

куло його дітей [4, с. 144], *чулувік* [4, с. 149], *Якуве* [4, с. 180], *пупало* [4, с. 150] та ін., подібно також *зувсім* [4, с. 20] зі зміщеним на другий склад наголосом. Голосний [у] на місці очікуваного [о] в наголошеній позиції у словоформі *мувите* «мовите, говорите» [4, с. 50], очевидно, результат впливу з боку польської форми 2 особи множини теперішнього часу дієслова *mówić – mówicie*.

Опрацьований текст відбиває виразні особливості консонантної системи волинсько-поліських говірок, зокрема відмінності в навантаженості м'яких (пом'якшених) варіантів приголосних фонем. Наприклад, перед наголошеним [е] як позиційним варіантом сучасного [и] у своїх комбінаторних пом'якшених варіантах часом реалізуються губні: *мє* [4, с. 21], *вєйшов* [4, с. 23], *мєлий* [4, с. 149], *купєти* [4, с. 157], *зачіпєли* «зачепили» [4, с. 51], а також задньоязикові: *такєх* [4, с. 184], *за гєнчого* [4, с. 22], *пукєнути* [4, с. 134]; спорадично в цій позиції зберігається історична м'якість передньоязикових [р'], [т'], [д']: *гувурєли* [4, с. 157], *гувурєти* [4, с. 36], *пригостєти* [4, с. 50], *командєром* [4, с. 35]. Вторинну м'якість задньоязикового простежено й у групі [к'і] < **кы*: *по-руські* [4, с. 194], натомість словоформу *агитацію* [4, с. 210] з огляду на структуру [ги] замість очікуваної [г'і] можна вважати гіперкоректною.

В. Лис відбиває також збереження історичної м'якості шиплячих приголосних: *вибачєй, вибачєйте* [4, с. 73], *чєсом* [4, с. 199], *заважєй* [4, с. 131], *кричєли* [4, с. 178], *до того чєсу* [4, с. 179], *щє* [4, с. 149], *чужєго* [4, с. 146], *щістя* [4, с. 40], *на плічє* «на плече» [4, с. 22], *зачіпєли* «зачепили» [4, с. 51], *без попереджіння* [4, с. 44] та ін.

Відповідно до особливостей західнополіської консонантної системи м'якість передньоязикових передано і в тих складах, де наголошене [е] заступається звуком [о]: *всьо* [4, с. 210], *в льохких* [4, с. 175], *Катька Грильова* [4, с. 208], *Варка Тонусьова* [4, с. 45], *Сьомка* [4, с. 44] – варіант імені *Семен*, а також у словах *штирі* «чотири» [4, с. 23], *лямпу* [4, с. 233], *холєра* [4, с. 15], *жалько* [4, с. 146].

Натомість м’якість приголосних у лексемах на зразок *поздоровлєніє* [4, с. 204], *осадніков* [4, с. 146], *енкаведісти* [4, с. 147], *ляйтінант* [4, с. 194], *укривательство, недоносітєльство* [4, с. 224], *аліганцькой* «елегантної» [4, с. 117], *Пьотра* [4, с. 31] тощо пов’язана тільки з чужомовним походженням відповідних слів і не відбиває питомої риси волинсько-поліської говірки.

У деяких позиціях В. Лис засвідчив наслідки депалаталізації історично м’якого [ц’]: *циле життє* [4, с. 190], *ций дівці* [4, с. 44], *циєї ночі* [4, с. 106], *по гулици* [4, с. 107], *німци* [4, с. 152], *в цим пеклі* [4, с. 160], *пенциї* [4, с. 190], *з цією* [4, с. 19] тощо. Ствердіння [ц’], а також [с’] передано й у тих складах, де зберігається [е] без чергування з [о]: *цему гостю* [4, с. 83], *цего поліціянта* [4, с. 50], *цего коня* [4, с. 104], *цего дармоїда* [4, с. 34], *семій* «сьомий» [4, с. 184] та ін.

Із-поміж інших особливостей консонантної системи волинсько-поліських говірок В. Лис ілюструє вживання свистячої африкати [ц] відповідно до шиплячої [ч]: *ци* [4, с. 29], *цималі* [4, с. 204], *цимало* [4, с. 150]; щілинного [з] відповідно до африкати у словоформах *звоню, звонила* [4, с. 230], *звоніте* [4, с. 190]; ствердіння вібранта [р’]: *з лагера* [4, с. 178]; спорадичне стягнення подовжених приголосних: *двайцітретій* [4, с. 105], *коло Стрітеня* [4, с. 105], *значиця* [4, с. 149]; непослідовність чергування задньоязикових із шиплячими перед суфіксом *-ин* у присвійних прикметниках: *сміх Олькин* [4, с. 228] тощо.

В опрацьованому художньому тексті простежено чимало випадків використання протетичного [г]: *Гандрій* [4, с. 190], *до Гандрія* [4, с. 228], *з Гандрієм* [4, с. 191], *гонук* [4, с. 224], *гонученьку* [4, с. 191], *по гулици, на гулицю* [4, с. 107], *гомачка* [4, с. 128], *гамериканців* [4, с. 170], *горати* [4, с. 180], *гой же* [4, с. 106], дуже часто – у формах займенника *інший*: *гинші* [4, с. 211], *за гєнчого* [4, с. 22], *гинше* [4, сс. 45, 181], *гинчого* [4, с. 197], *в гинчих* [4, с. 208] тощо. Натомість протези [в] та [й] представлено одиничними прикладами: *за вугол* [4, с. 194], *Їгорем* [4, с. 22]. Разом із тим простежено лексему *окно* [4, с. 194], в якій протетичний приголосний перед збереженим ненаголошеним **о* не розвинувся.

Відсутня протеза й у звуковій структурі прийменника та префікса *од*: *одходять, од однього, од якоїсь навади* [4, с. 21], *оддале* [4, с. 22], *одказали* [4, с. 23], *оддадуть* [4, с. 24], *одкажися* [4, с. 33], *одновили* [4, с. 147], *одмієшся* [4, с. 151], *од свеї* [4, сс. 26, 183].

Деякі відмінності в уживанні приголосних зумовлені комбінаторними фонетичними модифікаціями у структурі загальновживаних лексем. Наприклад, у випадках *ліворуція* [4, с. 110] засвідчено результат дистанційної метатези [р…л’] > [л’…р], *фершалка* «фельдшерка» – дистанційної метатези [л’…р] > [р…л].

Простежено кілька різновидів асимілятивних змін у групах приголосних, а саме: а) прогресивну суміжну асиміляцію за способом творення [нш] > [нч]: *гинчого* [4, с. 197], *в гинчих* [4, с. 208], *за гєнчого* [4, с. 22]; б) прогресивну суміжну асиміляцію за способом творення [нс] > [нц]: *пенцію* [4, с. 204], *пенції* [4, с. 190], *пенцій* [4, с. 204]; в) прогресивну суміжну асиміляцію за способом творення [мй] > [мн’]: *мнєсо* [4, с. 68], *памнєть* [4, с. 236], *з памняті* [4, с. 193], *запамнятала* [4, с. 187], *симня* [4, с. 224]; г) прогресивну суміжну асиміляцію за способом творення [мл] > [мн]: *за Любомнем* [4, с. 204]; ґ) регресивну суміжну асиміляцію за способом творення [д’н’] > [н’:]: *сьоннє* «сьогодні» [4, с. 34] тощо. Результатом асиміляції за способом творення та за глухістю стала звукова структура лексеми *сусіцькі* «сусідські» [4, с. 230]. Словоформи *шамашедша* [4, с. 154], *шамашедшими* [4, с. 148] засвідчують результат двох регресивних асиміляцій за способом творення – суміжної [сш] > [ш:] з наступним стягненням подовженого приголосного та дистанційної [с…ш] > [ш…ш]. Депалаталізований свистячий у структурі чужомовної лексеми *сурприз* [4, с. 233] міг постати як наслідок дистанційної регресивної асиміляції за твердістю [с’…р] > [с…р].

Зі змін дисимілятивного типу виявлено: а) регресивну суміжну дисиміляцію за місцем творення [д’ц’] > [йц’]: *двайцять* [4, с. 61], *двайціть* [4, с. 204], *двайцітретій* [4, с. 105], *трийцяти* [4, с. 198]; б) регресивну суміжну дисиміляцію за способом творення [н’к] > [йк]: *малейку* [4, с. 230]; в) регресивну суміжну дисиміляцію за способом творення [чт] > [шт]: *штирі* [4, с. 23], *штири*

[4, с. 25], *штирьох* [4, с. 175]; г) регресивну суміжну дисиміляцію за способом творення [кт] > [хт]: *дохтурка* [4, с. 16], *дохтура* [4, с. 198], *прахтику* [4, с. 199], *продухтів* [4, с. 150]; ґ) регресивну суміжну дисиміляцію за способом творення [мл'] > [вл']: *до Любовля* [4, с. 105]; д) прогресивну суміжну дисиміляцію за способом творення [шв] > [шм]: *шмидкий* [4, с. 12]; е) прогресивну суміжну дисиміляцію за способом творення [вй] > [вл']: *здоровля* [4, с. 13] тощо.

Опрацьований художній текст містить приклади гармонії голосних. Наприклад, ненаголошений [о] перед наступним наголошеним голосним низького піднесення [а] внаслідок регресивної асиміляції обнижує артикуляцію до [а]: *салдацька* [4, с. 36]. Подібно й у словоформах *шамашедша* [4, с. 154], *шамашедшими* [4, с. 148] заступлення [у] > [а] (очевидно, через стадію [о]) в першому складі відбиває результат асиміляції до наступного [а]. У словоформі *богатирє* «багатирі» [4, с. 23], щоправда, голосний [о] перед наступним [а] зберігає свою якість.

Із рідної говірки В. Лис перейняв чимало слів та словоформ, що відбивають прагнення поліщуків економити зусилля у процесі мовлення. Опрацьований фактичний матеріал дає можливість виділити кілька різновидів скорочень та спрощень у вимові. Найбільше виявлено випадків синкопи – випадіння в середині слова одиничного приголосного перед іншим приголосним: *зусім* «зовсім» [4, с. 92], *тико* «тільки» [4, сс. 52, 175], *стико* «стільки» [4, с. 175], *кіко* «кілька» [4, с. 175], *скіко* «скільки» [4, с. 186], *мона* [4, с. 87], *тидень* [4, с. 92], звідки *два тидні* [4, с. 190], *кожного тидня* [4, с. 187], рідше – одиничного приголосного між голосними: *каете* [4, с. 188], *кауть* [4, сс. 105, 157], одиничного голосного між приголосними: *хтіли* [4, с. 204], *хтів* [4, с. 205], а також звукосполуки чи складу: *тра'* «треба» [4, с. 16], *сьоннє* «сьогодні» [4, с. 34]. Разом із тим звукова структура поліського слова може зберігати звук, який унаслідок синкопи втрачено в багатьох інших говорах та в літературній мові: *майбут'* [4, с. 44], *тогді* [4, сс. 179, 190], *тогдішня* [4, с. 26], *альбо* [4, сс. 50, 59] тощо.

Простежено виразні приклади апокопи – опускання кінцевого складу: *чо’* [4, с. 220], *нічо’* [4, с. 54], *дечо’* [4, с. 149], *мо’* [4, с. 35], *бре’* «брешете» [4, с. 36], *тре’* [4, с. 21], *мов* «мовляв» [4, с. 152], рідше – одиничного кінцевого приголосного: *зара* [4, сс. 16, 228], одиничного кінцевого голосного: *додом* [4, с. 191], *не хоч* «не хоче» [4, с. 12]. Спорадично представлено аферезу – відпадіння початкового голосного: *все’дно* [4, с. 161], *се’дно* [4, с. 175], *ніверситету* [4, с. 52], *шилон* [4, с. 158], а також гаплологію – випадіння одного з двох однакових голосних: *куперація* [4, с. 12]. Результатом скорочення і стягнення конструкції *присягаю святому Богу* стала алегроформа *присяй-бо* [4, с. 181], *присяй-бі* [4, с. 230], що вживана як вигук для потвердження чого-небудь, для запевнення в чомусь.

Поряд зі спрощеннями та скороченнями у використаних В. Лисом поліських лексемах спорадично представлено й епентезу – вставлення неетимологічних приголосних. Наприклад, у словоформі *окіянах* [4, с. 44] неетимологічний [й] розвинувся між двома голосними. Поява неетимологічного консонанта можлива й у кінці слова, особливо чужомовного: *револьверт* [4, с. 195].

Наслідок накладання кількох комбінаторних звукових змін можна вбачати у звуковому складі лексеми *к’яти* «квіти» [4, сс. 44, 190, 191], *к’ятами* [4, с. 191], яку сам автор трактує як виразний полонізм. Адаптація польського *kwiaty* на ґрунті української говірки передбачала депалаталізацію губного [в’] перед рефлексом **ě*, у зв’язку з цим – розвиток епентези [й], а згодом – спрощення у консонантній групі [квй] > [кй]: **кв’ати* > **квйáти* > *кйáти*.

Висновки. В. Лис у романі «Століття Якова» передав найвиразніші фонетичні особливості волинського-поліських говірок, а саме: специфіку рефлексації давніх та позиційні варіанти сучасних голосних фонем; відмінності в навантаженості приголосних фонем, зокрема м’яких та пом’якшених варіантів; комбінаторні звукові зміни; скорочення та спрощення тощо.

Звернення письменника до народнорозмовної стихії, поміж іншим, відбиває постмодерністську тенденцію до підкреслення власної творчої індивідуальності.

Зрозуміло, говорити про послідовне відтворення діалектного мовлення навіть у мовленні персонажів не можна (художній твір, зрештою, не діалектографічна праця). Разом із тим використання елементів говірки не тільки в діалогах персонажів, а часто і в авторському тексті – це, без сумніву, вдалий художній прийом, що створює ефект суб'єктивної оповіді-сповіді. Завдяки цьому «роман і сприймається як така собі індивідуалізована версія історії України XX століття, історії, класично розказаної з перспективи „маленької" людини» – мешканця глухого волинського села [10].

Література

1. Гримашевич Г. Поліський світ у поетичній творчості Миколи Никончука / Г. Гримашевич // Волинь-Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 1 (22). – С. 339–348.
2. Громик Ю. В. Деякі архаїчні структури прислівників в українських підляських говірках / Ю. В. Громик // Rozprawy Komisji Językowej ŁTN. – T. XLVIII. – Łódź : Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2003. – S. 39–49
3. Лис В. Література – це психотерапія для душі [Електронний ресурс] / В. Лис. – Режим доступу: http://glavred.info/archive/2011/11/16/215843-5.html.
4. Лис В. С. Століття Якова : роман / Володимир Савович Лис ; передм. О. Забужко. – Х. : Кн. клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 240 с.
5. Мойсієнко В. М. Звідки родом дядько Лев? / В. М. Мойсієнко // Вісник Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. – 2001. – № 7. – С. 87–88.
6. Никончук М. В. Зворини : [поезії] / Микола Васильович Никончук. – Житомир, 1992. – 95 с.
7. Ніколаєнко І. О. Риси західнополіського діалекту в романі Володимира Лиса «Століття Якова» / І. О. Ніколаєнко // Лінгвістика. – № 1 (25), ч 1. – 2012. – С. 149–156.
8. Ніколаєнко І. О. Функція діалектизму в художній прозі кінця XX – початку XXI століття / І. О. Ніколаєнко // V Международные Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения : сборник научных статей. – Севастополь : Гит пак, 2011. – С. 221–229.
9. Ольховик Т. Діалектна лексика в поезії М. В. Никончука / Т. Ольховик // Велике лядо : збірник статей, присвячений 60-річчю доктора філологічних наук, професора Миколи Васильовича Никончука. – Житомир, 1997. – С. 144–149.
10. Свято Р. З цього можна зробити направду добрий сценарій, або Деякі міркування про тріумфальний роман Володимира Лиса [Електронний ресурс] / Р. Свято. – Режим доступу: http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseler-volodymyra-lysa.